DOKUMENT POZICIONI

European Federation of Journalists

INTELIGJENCA ARTIFICIALE DHE E ARDHMJA E GAZETARISË NË EVROPË

Gazetaria është e mirë publike që luan rol thelbësor në promovimin e një hapësire të shëndetshme informacioni. Inteligjenca Artificiale (AI) po e riformon gazetarinë me vrull. AI-ja mundet dhe i mbështet gazetarët duke i analizuar të dhënat ose duke ndihmuar me detyrat, por ajo duhet të mbetet **në varësi të përgjegjësisë redaktoriale njerëzore. Për shembull, nëse një tekst përkthehet duke përdorur AI-në, gazetari/redaktori duhet të kuptojë tekstin origjinal për të krahasuar më pas përkthimin e gjeneruar nga AI-ja me tekstin origjinal.**

Megjithëse këto vegla janë premtuese, ato ngrenë pyetje urgjente: Ç'të bëhet me rrjedhën e brendshme të informacionit? A kanë njohuri teknike të gjithë gazetarët ose kryeredaktorët? Kush paguhet? A përputhet përdorimi i AI-së me etikën e gazetarisë?

Federata Evropiane e Gazetarëve (EFJ) avokon për një të ardhme të AI-së që mbështet etikën e gazetarisë, që mbron të drejtat e autorëve dhe kompensimin e duhur, që siguron qasje të drejtë dhe garanton pavarësinë redaktoriale.

Ky dokument i pozicionit përshkruan vizionin e EFJ-së dhe kërkesat për përdorim të përgjegjshëm dhe etik të AI-së në gazetari në mbarë Evropën.

1) KONTROLLI REDAKTORIAL I NJERIUT ËSHTË THELBËSOR

Gazetarët dhe redaksitë e lajmeve nuk duhet të përdorin AI-në nëse nuk i njohin burimet origjinale. Për shembull, raportimi nuk duhet të bazohet në një përmbledhje të gjeneruar nga AI-ja nëse teksti origjinal është i panjohur. Kompanitë duhet t'i informojnë punëtorët dhe përfaqësuesit e tyre të sindikatave në lidhje me përdorimin e algoritmeve dhe AI-së në proceset menaxheriale.

Për më tepër, roli i rritur i AI-së dhe në veçanti roli gjenerues i chatbotëve të inteligjencës artificiale në redaksitë duhet të adresohet përmes dialogut social ose formave të tjera të dialogut mes redaksive dhe aktorëve shoqërorë (redaksive, zhvilluesve (të mëdhenj DHE të vegjël), qytetarëve të ndryshëm, akademikëve, shoqërisë civile) ekspertëve të AI-së. Bashkëpunimet me kërkimin mund të ndihmojnë në ngritjen e kapaciteteve dhe marrjen e ekspertizës shtesë.

Organizatat e gazetarëve, punëdhënësit e mediave dhe punëtorët e lajmeve duhet të përcaktojnë kolektivisht kushtet në të cilat përdoret AI-ja, duke ruajtur të drejtat e punëtorëve, standardet redaktoriale dhe standardet etike. Projektet e suksesshme e të përgjegjshme të inovacionit kanë sukses kur palë të ndryshme të një organizate (ligjore, redaktoriale, R&D, marketing, etj.) vendosin bashkërisht rrjedhën e digjitalizimit.

Sondazhet vërtet tregojnë gjithnjë se mbikëqyrja njerëzore konsiderohet me rëndësi të veçantë (1). AI-ja në redaksitë duhet:

- Të sigurohet se AI-ja po përdoret në kushte të përcaktuara qartë me kontrollin redaktorial të njeriut.
- Të mos zëvendësojë punën e gazetarit dhe as të mos automatizohet prodhimi i përmbajtjes pa rishikim dhe përgjegjësi njerëzore.

2) PUNA E GAZETARËVE DUHET TË MBROHET

Puna e gazetarëve nuk duhet të trajnojë sistemet e IA-së pa pëlqimin e tyre - dhe sigurisht jo pa kompensimin e duhur proporcional.

Mbikëqyrja e gazetarëve ndaj sistemeve të IA-së është thelbësore për të siguruar që përdorimi i tyre të jetë i ligjshëm, i drejtë, transparent dhe i sigurtë në vendin e punës. Një qasje me njeriun në qendër për zhvillimin dhe zbatimin e AI-së ndihmon në sigurimin e funksionimit të sistemeve siç synohet, duke mbrojtur si punëtorët ashtu edhe konsumatorët, ndërsa përfitojnë organizatat.

Pajtueshmëria ligjore, e mandatuar nga Akti i BE-së për AI-në, është vetëm baza për sistemet e inteligjencës artificiale. Megjithatë, vetëm pajtueshmëria nuk garanton drejtësi ose standarde etike. Nga përmbushja e kërkesave etike **përfitojnë si individët e prekur nga AI-ja ashtu edhe organizatat që e përdorin atë. Për shembull, kompanitë mediale që përdorin avatarë dixhitalë bazuar në trupin e një gazetari duhet të kenë lejen e gazetarit për ta bërë këtë. E njëjta gjë vlen edhe për zërin e gazetarit në zëra sintetikë.**

EFJ-ja u bën apel donatorëve publikë t'i japin përparësi mediave që, në vend se t'i shkarkojnë gazetarët për shkak të ristrukturimit të nxitur nga AI-ja, zgjedhin ta edukojnë stafin dhe profesionistët e pavarur. Që nga shkurti i vitit 2025, Akti i AI-së u ka kërkuar kompanive t'i trajnojnë punëtorët që punojnë me inteligjencë artificiale. Kjo duhet të shqyrtohet në një farë mënyre.

Donatorët publikë duhet t'u japin përparësi mediave që përdorin mundësitë e veglave të AI-së për të përmirësuar përmbajtjen dhe për të luftuar dezinformimin, veçanërisht duke zbuluar botët e automatizuar dhe videot e rreme. Përdorimi etik i AI-së duhet të jetë kusht për investime publike në gazetari.

EFJ-ja kërkon:

- **Transparencë të detyrueshme mbi të dhënat e përdorura për trajnimin e sistemeve gjeneruese të AI-së dhe të përdorura për kthimin e shtuar në kohë reale (RAG), që, nga këndvështrimi i qëndrueshmërisë së gazetarisë, mund të jetë edhe më problematike. Një databazë e tillë nuk duhet të varet nga ndonjë skemë identifikuese e veçantë: ajo duhet të jetë e kërkueshme.**
  - Të dhëna të qarta nga zhvilluesit e AI-së që tregojnë se cilat burime të gazetarisë janë përdorur në trajnimin e modelit dhe rregullimin e hollësishëm ose "shtrirjen".
- Transparencë e detyrueshme për largimin nga puna kërkohet gjithashtu pasi gazetarët po pushohen nga puna për shkak të kostove më të larta dhe redaksitë po e automatizojnë gjithnjë e më shumë punën.
- **Inputet e cilësisë: Modelet gjeneruese të AI-së duhet të trajnohen për përmbajtje cilësore gazetarore që të gjenerojnë rezultate cilësore – por duhet të sigurohet që kompensimi i duhur për organizatat mediale të reinvestohet në gazetari dhe gazetarë.**
- **Pëlqimin eksplicit të autorit para se çdo përmbajtje gazetarore të përdoret për**

Ne kundërshtojmë çdo sistem që nxjerr, imiton ose monetizon punën e gazetarëve pa meritë ose shpërblim.

3) TRANSPARENCA ËSHTË E PANEGOCIUESHME PËR AUDIENCËN DHE GAZETARËT

Përmbajtja e gjeneruar nga AI-ja duhet të etiketohet qartë kur ndikon në prodhimin redaktorial. Besimi i publikut varet nga njohja e asaj që është reale dhe asaj që është sintetike (2). Etiketa konkrete duhet të zhvillohen me përdoruesit dhe në përgjigje të nevojave reale të përdoruesit.

Organizatat mediale duhet të përdorin AI-në në mënyrë transparente dhe etike që fuqizon jo vetëm biznesin medial, por veçanërisht gazetarinë (p.sh. atë hulumtuese). Këtu ka një vijë të hollë meqë përdorimi i tepruar i AI-së mund të rrënojë besimin tashmë të brishtë në media (3).

Transparenca duhet të ekzistojë në tre nivele:

- **Të jashtmëm: Audiencat duhet të informohen kur AI-ja gjeneruese përdoret shumë për aktivitetet kryesore në krijimin e përmbajtjes. Për shembull, përdorimi i AI-së për përkthim ose transkriptim është thjesht ndihmës, ndërsa përdorimi i AI-së për të shkruar tekst ose për të bërë kërkime është shumë afër detyrave thelbësore, dhe së këndejmi, duhet t'u nënshtrohet kërkesave të transparencës.**
- **Të brendshëm: Gazetarët duhet të edukohen mbi veglat e inteligjencës artificiale që janë në përdorim.**
- **Të palëve të treta: Mediat duhet të kërkojnë transparencë nga ofruesit e inteligjencës artificiale rreth asaj se si funksionojnë veglat dhe çfarë të dhënash përdorin.**

Veglat gjeneruese të AI-së – sidomos ato që mund të krijojnë video të rreme apo të imitojnë individë realë – gjithmonë duhet të përmbajnë shënime të qarta vizuale apo tekstuale.

4) QASJA E BARABARTË DHE TRAJNIMI PËR TË GJITHË GAZETARËT

AI-ja nuk duhet të thellojë hendekun mes redaksive të mëdha dhe mediave me burime të pamjaftueshme, as mes rajoneve të ndryshme në mbarë Evropën. Redaksitë duhet të ofrojnë dhe promovojnë programe të trajnimit të vazhdueshëm që punëtorët të fitojnë aftësitë e nevojshme për të punuar me teknologjitë e AI-së.

EFJ-ja kërkon:

- Investime në vegla dhe infrastrukturë të AI-së që u shërbejnë gazetarëve të pavarur, lokalë nga organizata mediale dhe qeveri, institucione të BE-së dhe filantropi e fonde të tjera evropiane.
- **Alternativat e financuara publike ndaj platformave të mëdha të teknologjisë, të cilat aktualisht po e dominojnë zhvillimin e AI-së.**
- Përfshirja e inteligjencës artificiale në edukimin e gazetarisë dhe trajnimin e vazhdueshëm profesional për të parandaluar keqpërdorimin dhe për të promovuar praktikat etike. Redaksitë duhet të sigurohen që gazetarët të kenë kohë të mjaftueshme për të ndërtuar

EFJ-ja i inkurajon redaksitë të përfshijnë stafin teknik dhe t'i afrojnë gazetarët me ata që kodojnë algoritme që të zhvillojnë të kuptuarit e ndërsjellë të etikës së gazetarisë dhe qasje të orientuar nga të drejtat e njeriut.

5) ETIKA DUHET TA FORMËSOJË PËRDORIMIN E AI-së NË LAJME

Etika e gazetarisë duhet të udhëzojë se si përdoret dhe zhvillohet AI-ja, nga veglat e redaksisë deri te algoritmet e rekomanduara.

Ne ritheksojmë rëndësinë e:

- Vërtetësisë, saktësisë, paanshmërisë, llogaridhënies dhe mbrojtjes së burimeve.
- Ruajtjes së autenticitetit dhe gjurmueshmërisë së përmbajtjes.
- Shmangies së imitimeve të krijuara nga AI-ja, regjistrimeve të fabrikuara ose përmbajtjeve sintetike që mund ta mashtrojnë publikun.
- Të qenët të sigurtë se sistemet e personalizimit të drejtuara nga AI-ja mbështesin **diversitetin e pikëpamjeve dhe dialog demokratik, jo flluska filtrash apo silosë ideologjikë.**
- Dialogu i brendshëm dhe i jashtëm mbi përdorimin e përgjegjshëm të AI-së në ajo të përdoret sipas standardeve etike gazetarore dhe që lexuesit t'i besojnë përdorimit të saj në lajme.

Të gjitha sistemet e AI-së të përdorura në gazetari duhet t'i nënshtrohen vlerësimit të pavarur nga organizatat e gazetarëve, këshillat e mediave dhe/ose ekspertë të tjerë të mediave për të siguruar që ato i përmbushin këto standarde etike.

6) ORGANIZATAT E GAZETARËVE DUHET TË NDIHMOJNË NË DREJTIMIN E SË ARDHMES SË AI-së

Drejtimi i AI-së nuk duhet të ndodhë pas dyerve të mbyllura ose të diktohet nga kompanitë e platformave. Organizatat e gazetarëve duhet të jenë **pjesëmarrëse aktive në drejtimin nacional, evropian dhe global të sistemeve të AI-së që ndikojnë në informimin publik, duke përfshirë qeverisjen nga organizatat e standardizimit të BE-së, si CEN dhe CENELEC.**

Marrëveshjet kolektive për AI-në duhet, ndër të tjera, të rregullojnë përdorimin e AI-së gjeneruese në prodhimin audioviziv, duke përfshirë detyrimin për të marrë pëlqimin e qartë për replikimin dixhital, të ofrojnë shpërblim të përshtatshëm dhe të përfshijnë kufizime në përdorim.

Kjo gjithashtu kërkon ngritjen e kapaciteteve, veçanërisht në nivelin e organizatave lokale të mediave, të cilat shpesh kanë burime të kufizuara për të qenë aktive në këto forume. Duhet të kryhen studime të përbashkëta mes sindikatave, kompanive dhe administratave publike për të analizuar ndikimin e AI-së gjeneruese në media dhe në punësimin në sektor.

Organizatat e gazetarëve mund të kenë rol aktiv në formësimin e së ardhmes së AI-së përmes prokurimit të përgjegjshëm, gjegjësisht krijimit të një kërkese për AI-në gazetarore që pasqyron vlerat gazetarore dhe të drejtat e përdoruesve për privatësinë, lirinë e shprehjes dhe

mosdiskriminimin që është me burim të hapur, i shpjegueshëm dhe i përshtatshëm për mjedisin (4).

EFJ-ja kërkon:

- Përfshirjen e organizatave përfaqësuese të gazetarëve në kornizat e BE-së dhe Këshillit të Evropës që rregullojnë AI-në.
- Përfshirjen e organizatave të gazetarëve në iniciativa si **Trusted European Media Data Space (TEMS)** për të fuqizuar inovacionin e drejtuar nga gazetarët.
- Një qasje kolektive, demokratike e bazuar në dialogun social dhe negociatat kolektive për ndërtimin dhe zbatimin e veglave të AI-së që i shërbejnë interesit publik.

AI-ja nuk është vetëm vegël teknike. Ajo po i jep formë mënyrës se si shoqëritë kanë qasje në informacion dhe duke ndryshuar kushtet e punës në redaksitë. Gazetarët evropianë meritojnë një të ardhme të inteligjencës artificiale që mbështet punën e tyre, jo një të ardhme që cënon autonominë e tyre, shfrytëzon përmbajtjen e tyre ose thellon pabarazitë ekzistuese.

EFJ-ja ËSHTË E PËRKUSHTUAR TË MBROJË:

- Pavarësinë redaktoriale në epokën e automatizimit.
- Kompensimin dhe të drejta të duhura për krijuesit e
- gazetarisë. Qasjen e barabartë në veglat dhe trajnimet e
- AI-së.
- Sistemet etike dhe transparente të AI-së.
- Një peizazh medial ku përgjegjësia njerëzore mbetet në thelb. Dialog të

KJO NUK ËSHTË LUFTË KUNDËR AI-së - ËSHTË LUFTË PËR GAZETARI.

(1) Raporti 'Generative AI in Journalism'
(2) Hulumtimet tregojnë se përdoruesit do të ndiheshin të manipuluar nëse nuk do të informoheshin se përmbajtja është krijuar nga AI-ja.
(3) Kjo shihet nga 2025 Digital News Report një studim vjetor ndërkombëtar mbi konsumin e lajmeve te publiku.
(4) Për shembull, shih Aneksin 1 në "UDHËZIMET PËR ZBATIMIN E PËRGJEGJSHËM TË SISTEMEVE TË INTELIGJENCËS ARTIFICIALE NË GAZETARI" të Këshillit të Evropës.

https://europeanjournalists.org secretariat@europeanjournalists.org